ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA’LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

Jurnal OAK Rayosatining 2022-yil 30-sentabrdagi 325/6-son qarori bilan filologiya fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan

2021-yildan buyon nashr etiladi

2024/ № 11

Termiz – 2024

Muassis:
Termiz davlat universiteti

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2020 yil 19 oktyabrda 1122 raqami bilan ro'yxatga olingan.

Matnlarda foydalanilgan misol, ko'chirma va ma'lumotlar aniqligi uchun mualliflar javobgardir. Jurnaldan ko'chirib bosilganda manba qayd etilishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: 28.11.2024
Qog'oz bichimi: 70x85
Bosma tabog'i: 5.94
Ofset bosma. Ofset qog'ozi
Adadi: 100
Bahosi kelishilgan narxda
Buyurtma: 155-son

«TerDU bosmaxonasi»da chop etildi
Termiz shahri,
Barkamol avlod ko'chasi, 43-uy

Tahririyat manzili:
190111, Termiz shahri,
Barkamol avlod ko'chasi, 43.
Telefon: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz
Rasmiy sayt:
www.philologicalresearch.uz

BOSH MUHARRIR:
Abduqodir TOSHQULOV,
iqtisod fanlari doktori, professor

TAHRIR HAY'ATI:

Bekpo'lat Umurqulov, *filologiya fanlari doktori, professor (bosh muharrir o'rinbosari)*
Shoxista Maxmaraimova, *filologiya fanlari doktori, professor (mas'ul muharrir)*
O'ral Xoliyorov, *f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)*
Olmos Ulviy Binnatova, *f.f.d., professor (Ozarbayjon)*
Karl Rayxl, *f.f.d., professor (Germaniya)*
Vali Savash yelok, *f.f.d., professor (Turkiya)*
Dorota Silviya, *f.f.f.d. (PhD), dotsent (Polsha)*
Muslihiddin Muhiddinov, *f.f.d., professor (O'zbekiston)*
Ibodulla Mirzayev, *f.f.d., professor (O'zbekiston)*
Abdi Mamatov *f.f.d., professor (O'zbekiston)*
Suyun Karimov *f.f.d., professor (O'zbekiston)*
Muhammadxon Hakimov, *f.f.d., professor (O'zbekiston)*
Nafas Shodmonov *f.f.d., professor (O'zbekiston)*
Dilmurod Quronov, *f.f.d., professor (O'zbekiston)*
Murodqosim Abdiyev, *f.f.d., professor (O'zbekiston)*
Baxtiyor Mengliyev, *f.f.d., professor (O'zbekiston)*
Normat Yo'ldoshev, *f.f.d., dotsent (O'zbekiston)*
Abdulla Xudoyqulov, *f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)*
Bobonazar Murtazayev, *f.f.n., dotsent (O'zbekiston)*
Asqar Eshmo'minov, *f.f.d., dotsent (O'zbekiston)*
Obidjon Shofiyev, *f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)*
Zafar Umurqulov, *f.f.f.d., dotsent, (PhD) (O'zbekiston)*
Nurali Amonturdiyev, *f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)*
Hakim Ahmedov, *f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)*
Ahad Shukurov, *f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)*
Eshnazar Jabborov, *f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)*
Abdumurod Arslonov, *f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)*
Sirojiddin Turdimurodov, *f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)*
Umida Raximova, *f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)*
Gulchehra Begmatova, *f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)*
Nargis Qurbonazarova, *f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)*
Muyassar Xolova, *f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)*
Shoira Omonturdiyeva, *f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)*
Sherzod Turdiqulov, *f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)*
Zaynura Qodirova, *f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)*
Humayun Nadim Muhammad, *f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)*
Dilrabo Ergasheva, *f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)*

Texnik muharrir: Bahodir To'raliyev

Учредитель:
Термезский государственный университет

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

НАУЧНО-ИННОВАЦИОННЫЙ ЖУРНАЛ

Зарегистрировано Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан от 19 октября 2020 года под номером 1122.

Авторы несут ответственность за точность приведенных в текстах примеров, отрывков и данных. Необходимо указывать источник при копировании из журнала.

Разрешено к печати: 28.11.2024
Размер бумаги; 70x85
Печатный лист: 5.94
Офсетная печать: Офсетная бумага
Тираж: 100
Цена договорная
Заказ: 155
Печатано в «Типографии ТерГУ»
ул. Баркамол авлод 43, г. Термез

Адрес редакции:
190111, г.Термез, ул. Баркамол авлод, 43.
Телефон: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Официальный сайт:
www.philologicalresearch.uz

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Абдукадир ТАШКУЛОВ,
доктор экономических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Бекпулат Умуркулов, *доктор филологических наук, профессор (зам. главного редактора)*
Шохиста Махмараимова, *доктор филологических наук, профессор (ответственный редактор)*
Урал Холияров, *ф.ф.ф.д. (PhD), доцент (Узбекистан)*
Олмос Улвий Биннатова, *д.ф.н., профессор (Азербайджан)*
Карл Райхл, *д.ф.н., профессор (Германия)*
Вали Саваш Елок, *д.ф.н., профессор (Турция)*
Дорота Сильвия, *PhD, доцент (Польша)*
Муслихиддин Мухиддинов, *д.ф.н., профессор (Узбекистан)*
Ибодулла Мирзаев, *д.ф.н., профессор (Узбекистан)*
Абди Маматов, *д.ф.н., профессор (Узбекистан)*
Суюн Каримов, *д.ф.н., профессор (Узбекистан)*
Мухаммадхон Хакимов, *д.ф.н., профессор (Узбекистан)*
Нафас Шодмонов, *д.ф.н., профессор (Узбекистан)*
Дилмурод Куронов, *д.ф.н., профессор (Узбекистан)*
Мурадкасим Абдиев, *д.ф.н., профессор (Узбекистан)*
Бахтиёр Менглиев, *д.ф.н., профессор (Узбекистан)*
Нормат Юлдашев, *д.ф.н., доцент (Узбекистан)*
Абдулла Худайкулов, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Бобоназар Муртазаев, *ф.ф.н., доцент (Узбекистан)*
Аскар Эшмуминов, *д.ф.н., доцент (Узбекистан)*
Обиджон Шофиев, *д.ф.ф.н. (PhD), доцент (Узбекистан)*
Зафар Умуркулов, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Нурали Амонтурдиев, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Хаким Ахмедов, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Ахад Шукуров, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Эшназар Джаббаров, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Абдумурод Арслонов, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Сирожиддин Турдимуродов, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Умида Рахимова, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Гульчехра Бегматова, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Наргис Курбаназарова, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Муяссар Холова, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Шаира Амонтурдиева, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Шерзад Турдикулов, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Зайнура Кадирова, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Хумаюн Надим Мухаммад, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Дильрабо Эргашева, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*

Технический редактор: Баходир Туралиев

Institutor:
Termez State University

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

SCIENTIFIC-INNOVATIONAL JOURNAL

Registered by the Agency for Information and Mass Communications under the President`s Administration of the of the Republic of Uzbekistan on October 19, 2020 under number 1122.

The authors are responsible for the accuracy of the examples, passages and data provided in the texts. The source must be specified when copying from the journal.

Approved for printing: 28.11.2024
Size of the paper: 70x85
Printed sheet: 5.94
Offset printing. Offset paper
Circulation: 100
Price is negotiable
Order: 155

Printed at the
«Printing House of the TerSU»
43, Barkamol avlod str. Termez city.

Address of Editorial Office:
190111, Barkamol avlod str., 43,
Termez city.
Phone: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Official website:
www.philologicalresearch.uz

EDITOR IN-CHIEF:
Abdukodir TASHKULOV, doctor of economic sciences, professor

EDITORIAL BOARD:

Bekpulat Umurkulov, *doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (deputy chief editor)*
Shohista Makhmaraimova, *doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (editor-in-chief)*
Ural Kholiyorov, *PhD, associate professor (Uzbekistan)*
Olmos Ulviy Binnatova, *doct.of philol. sciences, professor (Azerbaijan)*
Karl Rayxl, *doct.of philol. sciences, professor (Germany)*
Vali Salvash Elok, *doct. of philol. sciences, professor (Turkey)*
Dorota Silvia, *PhD, associate professor (Poland)*
Muslihiddin Mukhiddinov, *doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)*
Ibodulla Mirzaev, *doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)*
Abdi Mmatov, *doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)*
Suyun Karimov, *doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)*
Muhammadkhon Khakimov, *doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)*
Nafas Shodmonov, *doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)*
Dilmurod Kuronov, *doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)*
Muradkasim Abdiyev, *doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)*
Bakhtiyor Mengliev, *doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)*
Normat Yuldashev, *doct.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)*
Abdulla Khudaykulov, *PhD (Uzbekistan)*
Bobonazar Murtazaev, *cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)*
Askar Eshmuminov, *doct.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)*
Obidjon Shofiev, *PhD, associate professor (Uzbekistan)*
Zafar Umurkulov, *PhD (Uzbekistan)*
Nurali Amonturdiev, *PhD (Uzbekistan)*
Hakim Akhmedov, *PhD (Uzbekistan)*
Ahad Shukurov, *PhD (Uzbekistan)*
Eshnazar Jabbarov, *PhD (Uzbekistan)*
Abdumurod Arslonov, *PhD (Uzbekistan)*
Sirojiddin Turdimurodov, *PhD (Uzbekistan)*
Umida Rakhimova, *PhD (Uzbekistan)*
Gulchekhra Begmatova, *PhD (Uzbekistan)*
Nargis Kurbanazarova, *PhD (Uzbekistan)*
Muyassar Kholova, *PhD (Uzbekistan)*
Shoira Omonturdiyeva, *PhD (Uzbekistan)*
Sherzod Turdikulov, *PhD (Uzbekistan)*
Zaynura Kadirova, *PhD (Uzbekistan)*
Humayun Nadim Muhammad, *PhD (Uzbekistan)*
Dilrabo Ergashova, *PhD (Uzbekistan)*

Technical editor: Bakhodir Turaliyev

МУНДАРИЖА

TILSHUNOSLIK

AMANOV ABDIJABBOR SATTAROVICH
Murakkab sintaktik tuzilmalar haqida 7

УСМОНОВА ШАҲОДАТ
Газета дискурсида таржима масаласи: Трансформацион таҳлил 11

XOLNAZAROV UMID ERKINOVICH
Tog‘ay Murod uslubiy bayonida antropomorf metaforalarning voqelanishi 16

BABAXANOVA DILAROM AXMATXANOVNA
Tilning mohiyati va vazifalarini yuzaga keltirishda uslubiyatning o‘rni 19

ИБАТОВА АМИРА ШАВКАТОВНА
Лексика – тилдаги барча сўзларнинг йиғиндиси 23

NABIYEVA RUSHANA JAMOL QIZI
O‘zbek tilidagi yangi oziq-ovqat o‘zlashmalarining leksikografik tavsifi masalalari:
Muammo va vazifalar 26

NABIYEVA PARVINA AKBARJANOVNA
Jahon tilshunosligida tezaurus tushunchasi va uning tadqiqi 30

MUXAMMADIYEV NODIR RUSTAMZODA
Qashqadaryo viloyati o‘zbek shevalariga fors-tojik
va arab tillaridan o‘zlashgan so‘zlar tahlili 35

ASATULLAYEVA DILNAVOZ JONDULLAYEVNA
Morfonologik hodisalar va ularning Buxoro viloyati o‘g‘uz shevalarida uchrashi 39

ABDULLAJONOVA MADINA TO‘LANBOY QIZI
Yozma nutq shakllanishi va rivojlanishining psixolingvistik tahlili 42

NAZARMATOVA KUMUSH FARHODOVNA
O‘zbek tilida komplimentlarning lingvopragmatik tahlili
(O‘. Hoshimovning «Ikki eshik orasi» asari misolida) 46

MUHSINJONOVA SHIRINOY ASLIDDIN QIZI
«Devonu lug‘otit-turk» asarida qo‘llangan taom nomlarining qiyosiy tadqiqi 50

MUKUMOV MAKHMUD KHUDAYBERDIEVICH
Lexical composition of scientific prose 53

НАТАЛЬЯ БАЗАРОВНА РАДЖАПОВА
Гендерная лексика в туркменском языке 56

МУНДАРИЖА

ТОЙЧИЕВА НАСИБАХОН СУРАНБАЕВНА
Сходства и различия в процессе формирования терминологии
бытовой лексики в узбекском и русском языках 58

BOBOMUROTOV FARRUKH,
DAVLYATOVA ELVIRA MURATOVNA
The problems of reconstruction aphoristic prose of e. M. Remarque in uzbek translations..... 64

НАЗАРОВА МАНЗУРА НАСРУЛЛАЕВНА,
БАХТИЁРОВ ШОХЖАХОН
Роль речи в развитии мышления..... 68

QAHRAMONOV ISLOM BOTIR O‘G‘LI
DAVLYATOVA ELVIRA MURADOVNA
The problems of thematic classification of
military terms in english and uzbek languages..... 71

ADABIYOTSHUNOSLIK

АБДУЛЛАЕВ МУҲАММАД ҲАМЗАЕВИЧ
Убайдий ва шайх Саъдий..... 75

МУСТАФОҚУЛОВ РЎЗИҚУЛ БОЙНАЗАРОВИЧ
Мангу барҳаёт сиймо..... 78

ТОИРОВА ДИЛФУЗА ФАЙЗУЛЛАЕВНА
Эстетика запада и востока в творчестве Гюстава Флобера..... 83

TAJIBAYEVA DILFUZA ERKINOVNA
Poetik timsol yaratishda oq rang tasviri 86

МУСИНОВА ЗЕБО ТУРАБОВНА
Разоблачение роковых последствий в историческом
Романе эжена сю «жан кавалье» 88

MANSUROVA UMIDAXON IBROHIMOVNA
Badiiy asarda biografik tasvirning o‘rni 92

BOYMURATOVA NARGIZA BOZORBOYEVNA
Tasavvufiy timsollar va she’riyat 96

NAZAROVA NAMUNA ABDUMAJITOVNA
Sirojiddin Sayyid ijodidan bir g‘azal tahlili..... 98

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta'lim. 2024; 11
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

TASAVVUFIY TIMSOLLAR VA SHE'RIYAT

Boymuratova Nargiza Bozorboyevna,
Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti o'zbek adabiyoti va matnshunosligi kafedrasi mustaqil tadqiqotchisi

Yer yuzida insoniyatning paydo bo'lishi, atrofni anglashi, ongli ravishda tafakkur qilishi natijasida ko'plab asotirlar, mif va afsonalar vujudga kela boshladi. Bu orqali turli qahramonlar, nazariya va qarashlarni joriy qildi, o'z dunyoqarashlari, orzu-umidlari, olam haqidagi tushunchalarini ifoda etdi. «Tasavvuf diniy e'tiqod, hikmat(falsafa), badiiy ijod omuxtaligidagi hissiy-tafakkuriy ta'limot bo'lib, ilohiy ishq bayonnamasidir».[1] Shuningdek tasavvuf ruhiyat va nafs tarbiyasi, ilohiy – ma'naviy tashnalik hamdir. Tasavvufiy ilm orqali inson ma'naviy – ruhiy kamol topadi va yuksaladi. Tasavvuf diniy tafakkur bilan oziqlanadi, ularni ayro holda tahlil qilib va anglab bo'lmaydi. «Din so'zi arabchada hisob, jazo, mukofot ma'nolarini anglatadi».[2] Ya'ni har bir inson qiyomat kunida Yaratuvchi Alloh tomonidan hisob-kitob qilinadi va jazolanadi yoki mukofatlanadi. «Fiqx, tafsir, kalom va boshqa zohiriy ilmlar kabi tasavvuf ilmi ham hijriy II va III asrlarda paydo bo'ldi. Tasavvuf tarixida bu davr «zuhd» davri deyiladi.

«Tasavvuf – Qur'on, sunnat va Muhammad s.a.v bilan sahobai kiromning o'rnak hayotlariga asoslanar ekan, o'sha davrda ilm va falsafa sifatida bir tizimga solinmagan bo'lsa ham, Saodat asrida (Payg'ambarimiz yashagan davrda) mohiyatan mavjud edi. Ammo Qur'onda ham hadislarda ham «tasavvuf» va «so'fiy» so'zlari ishlatilmagan. Bu davrda zuhd hayotining markazi Basra shahri bo'lib, zohidlarning eng mashhur siymosi-Hasan Basriy (h.110 yil. Vaf.et.) bo'lgan».[3] Insonlar qalbidagi Ilohiy ishqni og'zaki va yozma usulda ifodalashgan. Ayniqsa VII- XI asrlarda ko'plab mutasavvuf olimlar, adiblar maydonga kela boshladi va tasavvuf shiddat bilan rivojlandi. Robiya, Ibn al-Arabiy, Ibrohim ibn Adham, Fariduddin Attor, Hasan al-Basriy, Hasan al-Bastomiy, Abug'amim Kufiy, Boyazid Tayfur al-Bastomiy, Abubakir Shibliy, Abumansur al-Husayn al-Halloj kabi so'fiy ijodkorlar samarali ijod qilishdi. Shuningdek zaminimizda ulg'ayib ilm va hadis rivojida ulkan hissa qo'shgan imom al-Buxoriy, Imom at-Termiziy, Xoja Bahouddin Naqshband, Ahmad Yassaviy, Abduxoliq G'ijdivoniy, Mahmud az-Zamahshariy kabi hadisshunos olimlar, XV asrda yashab ijod etgan Sakkokiy, Lutfiy, Atoyi, Gadoiy va Alisher Navoiy kabi mutafakkir adiblar ham tasavvufiy timsollar orqali g'azallarining xalqona, jonli, jozibadorligi bilan tasavvufiy adabiyotning rivojiga ulkan hissa qo'shgan. Davr she'riyatining asl mazmun va mohiyatini anglash uchun ana shu timsollar mazmunini to'g'ri bilish kerak.

Davr she'riyatida, jumladan Mavlono Lutfiy g'azaliyotida irfoniy ishqni tarannum etgan «boda», «may», «mayxona», «ko'zgu», «zulf», 'soqiy», «sharob», «la'l» , «jom», « raqib», «bulbul», «pir», «solik» kabi ko'plab ramziy-majoziy timsollar bilan shoir ruhiy holatini ifoda etgan. Lutfiy ijodiga oid samarali ilmiy izlanishlar olib borgan adabiyotshunos olim Sodir Erkinov tomonidan 2012-yili nashrga tayyorlangan «Lutfiy Devoni» da 326 taga yaqin g'azal o'rin olgan. G'azallarda «zulf» obrazi 38 marta, «la'l» 30 marta, «sharob» 4 marta, «boda» 5 marta, «soqiy» 3 marta, «jom» 4 marta, «may» 5 marta, «raqib» 23 marta, «oshiq» 18 marta, «ishq» 13 marta, «kofir» 10 marta ishlatilgan.

Mashhur turk tasavvuf olimi Sulaymon Uludag'ning 2012-yil Istanbulda nashr etilgan «So'fiy atamalar lug'ati» kitobidan ham yuqoridagi tasavvufiy timsollarning asl ma'nosini bilishimiz mumkin. Jumladan:

«Zülf-1. fars Saç. 2. Tas. Hıç kımsenıb ulaşamadıgı gaybı hüvıyet. Hakk'ın zatın ve künhü. Karanlık (sıyah saç) nasıl meçul ıse Hakk'ın zatı da öylece meçuldür».[4] «Zulf» - 1. Soch, 2.Hech kim yeta olmaydigan g'ayb o'zligi. Qorong'ulik(qora soch noma'lum bo'lganidek, Xudononing mohiyati ham noma'lum.

Kechalar zulfu uzoring vasfida fikr aylasam,
Har qoron'u tunda yuz sham'i hidoyatdur manga.[5]

«Lal» ı. s. ar. I Değerlı bır kırmızı taş.2. Dudak. 3. Dervışın gönlü.

[1] Komilov N. Tasavvuf. – Toshkent, 2009. – B. 5.
[2] Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. Tafsiri Hilol. – Toshkent, 2003. 1-juz. – B. 7.
[3] Usmon Turar. – Toshkent: Istiqlol, 1999. – B. 49.
[4] Prof. Dr. Süleyman Uludağ Tasavvuf terımlerı sözlüğü.- Istanbul. 2012-y.398-s.
[5] Lutfiy.Devon. –T., 2012-y. Nashrga tayyorlovchi Sodir Erkinov. 38-bet.

«La‘l»-1.Qimmatbaho qirmizi tosh, 2. Lab, 3. Darveshning yuragi (tasavvufiy ma‘nosi, mazkur lug‘at, 226-bet).

Ey ko‘z, yuziga boq undagi nuri safoni ko‘r,
La‘li labida xasta ko‘ngulga shifoni ko‘r.
(mazkur Lutfiy devoni, 108-bet)

«Bade»- ı. fars 1. Şarap ıçkı. 2. tas a) Sülükun başlangıcındakı zayıf aşk, avamda bulunan aşk. b) ıllahı ınayet, ılahı aşk.

«Boda»-1.Sharob, ichkilik, 2.a)Sulukning boshlang‘ich zaif sevgisi. b)Ilohiy inoyat, ilohiy sevgi. (mazkur lug‘at 63-bet).

«Şarap»- Tasavvufta şarap aşkı, mahabbetı, şevkı ve vecdı temsıl eder. Bazen bır valenın elındekı kadehte bulunan şarap bır kerametolarakbal halıne gelır, buna kalb ı a yan denır. «Sharob»-tasavvufda sharob ishq, mehr-muhabbat, jo‘shqinlik va hayajonni ifodalaydi, ba’zida avliyoning qo‘lidagi qadahdagi sharob mo‘jiza sifatida asalga aylanadi. Bunga yurak-i ayon deyiladi (mazkur lug‘at 326-bet).

Manga bexabarligimdin ne g‘ami hisob bo‘lg‘ay,
Chu boshimda bo‘lg‘ay ul kun bu sharobi arg‘uvoni.

Qaridi g‘amingda Lutfiy, kel agar vafo qilursan,
Ki kishiga qolmas oxir bu latofati javoni.
(mazkur Lutfiy Devoni, 308-bet)

(mazkur g‘azal misralarida bir kuni bu foniy dunyo o‘tib ketadi, hisob kunim kutilmaganda kelganida ul kun ilohiy ishqla ayon ko‘nlim boshimda bo‘lg‘ay. Ilohiy ishq kuyida jamolinh g‘amida Lutfiy qaridi sen unga vafo qilgin.Insonning quvvatiyu latofati bari o‘tkinchidir ma’nolarini anglash mumkin).

«Saki/ Saka»1. Su veren sulayan ışkı sunan. 2. tas Feyyaz- ı mutlak bütün feyz ve sevgenın kaynağı olan Allah. b) Mürşıd ı kamıl pırı tarıkat.

«Soqiy»-1.Tasavvufda Fayzi mutlaq, barcha mehr-muhabbatning manbai Alloh. 2. Murshidi komil. (mazkur lug‘at 305-bet.

Bu kechar jahonda, soqiy, chu emas vafo nishoni,
Bari aysh birla kechsa kerak ushbu umri foniy.
(mazkur Lutfiy Devoni, 308-b).

«Jom»-1.Qadah. 2. Orifning ma‘rifat bodasiga to‘la dili va ahvoli. Ba‘zilar jom-badan, jism badanni tozalovchi, soflovchidir deydilar. Zotan komil orif ilohiy boda jomidan ichadi va tavhiddan sarmast bo‘ladi. «Sog‘ar», «surog‘i’ va «mino» atamalari ham orif qalbini anglatadi.[1]

Jomi vaslingdin manga hajr og‘usi bo‘ldi nasib,
Go‘iyo davrungda to‘ldi bandaning paymonasi.

Misralarda tavhiddan sarmast qalbga ayriliq nasib bo‘ldi, go‘yoki bu hijrondan bandaning sabri qolmadi deyilmoqda.

«May»- 1. komil inson ishqining g‘alabadagi hayajoni. Ilohiy nur jilvalanib, muhabbat g‘alaba qilgan paytda, solik qalbiga quyilib uni mastu behush qiluvchi zavq, vajd va holatdir, Haq muhabbatining jazbasidir.[2]

Bodaningki, lazzatini bilgay erdi Xizr, agar
Ichgay erdi obi hayvontek mayi gulfomni.

Rivoyatlarga ko‘ra, Xizr alayhissalomni odamlar orasida mangu yashaydi deydi, lekin bu nosahihdir. Qur‘oni karimda Xizr alayhissalom nomi aynan uchramaydi, faqat kahf surasi 62-oyati tafsirida solih banda nomi tilga olinadi.

Ilohiy ishq lazzatini bilardi agar Xizr tiriklik mayini ichganida, ya’ni Ilohiy ishqdan mangu mastu behush bo‘ladi.

«Ishq» - «Haqning zuhuriga sabab bo‘ladigan dastlabki sifat, tasavvufda Husni Mutlaqqa bo‘lgan shiddatli sevgi. Haqning boshlang‘ichi va oxiri bo‘lmaganidek, Haq tajalliysining ham ibtido va intihosi yo‘qdir, Uning zoti har joyda zohir erur. Ishq Allohdan ato etilgan rahmoniy bir ulfat. Ulfatdoshlik tuyg‘usi esa har bir ruh sohibiga xos, Ishq ikki xildir:Haqiqiy va majoziy. Haqiqiy ishq – Allohga, majoziy ishq-Alloh yaratgan narsalarga, odam va olam go‘zalligiga oshiqlik erur».[3]

Ishq tushsa har ko‘ngulga, dardu g‘amdin chora yo‘q,
Etsa chun nashtar jarohatqa alamdin chora yo‘q.
Yoki:
Jon ajaldin keldi ishqing bodasindin bexabar,
Bu qadahdin totmagan bilmas aning kayfiyatin.
(mazkur Lutfiy devoni, 194-b.)

Ilohiy ishq tushgan Alloh jamoliga oshiq qalb uchun jon tanani tark etishi Alloh jamoliga yetishuvidagi oshiqning kayfiyatini ifodalaydi.

Shuningdek, ishq Fariduddin Attor «Mantiq uttayr» asarida va Alisher Navoiyning «Lisonut-tayr» asarida ham ikkinchi vodiy nomidir. Tasavvuf majoziylik aks etgan tushunchalardandir. O‘rta asrlar sharq adabiyoini tasavvufsiz tasavvur qilib bo‘lmaydi. Shuningdek tasavvuf she‘riyatida shoirlar ruhiy holatini va she‘rning asosiy g‘oyasini ochib berish uchun –talmeh, tashbeh, tajohilu orifona, ta‘bir, iyhom, ramz va istiora kabi she‘riy san‘atlardan ham unumli foydalangan. Tasavvuf insonlarga ilohiy ishq, odob-axloq, nafsni yengish, ruhni kamolga yetkazish usullaridan saboq beradigan hikmatdir. Tasavvufda – ko‘ngil Xaq nazargohidir. Jaloliddin Rumiy: «Nazar-diqqatingni haqiqat tomonga qaratgin, ko‘zlaringni tikib qo‘ygin, qalbing ko‘z o‘rnini tutsin» [4]deydi.

XIV-XV asrlarda shu tariqa tasavvufiy adabiyot, she‘riyat, g‘azallarda tasavvufiy timsollarni qo‘llash

[1] Navoiy. 10 jildlik. “Xazoyin ul-maoniy” devoni oxiriga S.Rafiddinov ilova qilgan tasavvufiy talqin.

[2] Navoiy. 10 jildlik. “Xazoyin ul-maoniy” devoni oxiriga S.Rafiddinov ilova qilgan tasavvufiy talqin.

[3] Navoiy. 10 jildlik. “Xazoyin ul-maoniy” devoni oxiriga S.Rafiddinov ilova qilgan tasavvufiy talqin

[4] O‘zbek adabiyoti tarixi 5 tomlik, 1-tom. –T., 1977-y. 145-b.

yuqori bosqichga ko‘tarildi. Irfon tushunchasining «tavhid», «komil inson», «vahtad ul-vujud», «ma‘rifat va haqiqat» tarannumi davr she‘riyatining tub mohiyatida aks etdi.

Rezyume: Maqolada tasavvuf taraqqiyoti, timsollarning she‘riyatda ifodalanishi, g‘azal tahlili misollar tariqasida yoritilgan.

Resume: The article covers the development of Sufizm, the expression of symbols in poetry, and the analysis of ghazals as examples.

Резюме: В статье рассматривается суфизма, выражение символов в поэзии, а также анализ газелей на примере.

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta’lim. 2024; 11
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

SIROJIDDIN SAYYID IJODIDAN BIR G‘AZAL TAHLILI

Nazarova Namuna Abdumajitovna,
O‘zbek tili va adabiyoti universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Ilmiy-adabiy manbalarda ta’kidlanganidek, g‘azal –arabcha so‘zdan olingan bo‘lib, sevish, muhabbat izhor etish degan ma’nolarni bildiradi va sharq adabiyotining, jumladan, mumtoz adabiyotimizning asosiy janrlaridan biri hisoblanadi.Tarixiy ma’lumotlarga ko‘ra g‘azal atamasi dastlab arab she’riyatida paydo bo‘lgan. Markaziy Osiyo va sharq xalqlari adabiyotida XIII-XIV asrlarda to‘la shakllangan. Fors-tojik adabiyotida g‘azal janrining taraqqiyoti Sa’diy, Amir Xisrav Dehlaviy, Hofiz, Abdurazzoq Jomiylar ijodida yuqori bosqichga ko‘tarilgan. Milliy adabiyotimizda g‘azalning ilk namunalari Rabg‘uziyning «Qissasi Rabg‘uziy», Xorazmiyning «Muhabbatnoma»sida uchraydi. Keyinchalik Lutfiy, Sakkokiy, Atoiy, Alisher Navoiy, Munis, Ogahiy, Muqimiy, Furqat, Avaz O‘tar kabi shoirlar bu janrning yanada ommalashishiga va rivojlanishiga o‘zlarining munosib hissalarini qo‘shishdi. XX asr she‘riyatiga ham nazar tashlasak, bu janrga murojaat qilgan ijodkorlar borligini ko‘ramiz. «Hamza Hakimzoda Niyoziy, Muhammad Sharif So‘fizoda, Cho‘lpon, G‘afur G‘ulom, Hamid Olimjon, G‘ayratiy, Maqsud Shayxzoda, Sobir Abdulla, Mirtemir, Uyg‘un, Habibiy, Charxiy, Chustiy, Erkin Vohidov, Abdulla Oripov, J.Kamol, Turob To‘la va boshqa shoirlar yangi voqelik mavzusida sermazmun g‘azallar yaratishgan.»[1]Yaratilgan barcha g‘azallar nafaqat ishq- muhabbat to‘g‘risida, balki ularda ijtimoiy-siyosiy, ma’naviy- axloqiy masalalar talqiniga ham urg‘u berilgan. O‘tgan asrning oxirlarida o‘z so‘zi, o‘z ovozi bilan adabiyot maydoniga kirib kelgan Sirojiddin Sayyid ijodida ham g‘azal janrining yetuk namunalarini ko‘rishimiz mumkin. Shoir g‘azallari mazmuni, g‘oyaviy mundarijasi, obrazlar tizimi, mavzulari va shakllari jihatidan o‘z salaflarinikiga o‘xshash hamda yangicha badiiy topilmalar, yangicha tashbehlar bilan alohida ajralib turadi. Shoirning «…bo‘lgay» radifli g‘azali pand-nasihat ruhida yozilgan. Sakkiz baytdan iborat bo‘lgan bu g‘azal hazaj bahrida bitilgan bo‘lib, vazni hazaji musammani solimdir: V - - -/ V - - -/ V - - -/ V- - -/

Yonib o‘tgil jahonda to dil ichra otashing bo‘lgay,
V - - -/ V - - -/ V - - -/ V - - - /
O‘zing ozoda bo‘l avval- iching yoki tashing bo‘lgay.[2]
V - - -/V - - -/ V - - - / V - - - /

Har misrada ruknlar soni to‘rtta, har bir rukn solim, ya’ni to‘liq. Shuning uchun ham bu g‘azal vazni

[1] Boboyev T. Adabiyotshunoslik asoslari. – Toshkent: O‘zbekiston, 2000. – B. 483.
[2] Sirojiddin Sayyid. She’rlar to‘plami. III jild. – Toshkent: Sharq, 2019. – B. 454.